

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Prevence rizikového chování v dětském domově se školou z pohledu vychovatele

Bakalářská práce

Autor: Natalie Šmídová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci
v etopedických zařízeních
Vedoucí práce: Mgr. Knotková Alena
Oponent práce: Mgr. Marešová Adéla

Zadání bakalářské práce

Autor: Natalie Šmídová

Studium: P20P0121

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních

Název bakalářské práce: **Prevence rizikového chování v dětském domově se školou z pohledu vychovatele**

Název bakalářské práce AJ: Prevention of risk behavior in children's home with school from point of view of educators.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá prevencí vzniku rizikového chování v zařízení ústavní výchovy konkrétně v dětském domově se školou. Cílem práce je zjistit jaké metody prevence vychovatelé využívají v rámci svého působení a jakou roli má prevence v jejich výchovné práci. Teoretická část se zabývá obecným vymezením pojmů ústavní výchova (charakteristika, druhy), dětský domov se školou (charakteristika), rizikové chování (základní formy rizikového chování), prevence (druhy a možnosti prevence). Ve výzkumném šetření práce využívá polostrukturovaný rozhovor s vychovateli dětského domova se školou.

GAVORA, Peter, 2000. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido. ISBN 8085931-79-6.

ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole, 2017. Možnosti prevence rizikového chování dětí. České Budějovice: Theia - krizové centrum. ISBN 978-809-0485-457.

MATOUŠEK, Oldřich, 1999. Ústavní péče. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5076-1.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Alena Knotková

Oponent: Mgr. Adéla Marešová

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Prevence rizikového chování v dětském domově se školou z pohledu vychovatele* vypracovala pod vedením vedoucí práce Mgr. Aleny Knotkové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29.4. 2023

Natalie Šmídová

Poděkování

V této části práce bych chtěla poděkovat své vedoucí práce paní Mgr. Aleně Knotkové za její čas, trpělivost a užitečné rady při konzultacích. V další řadě bych ráda poděkovala všem mým respondentům za ochotu mi pomoci při výzkumném šetření. Vážím si času, který mi věnovali, a také děkuji za názory k dané problematice.

Anotace

ŠMÍDOVÁ, Natalie. *Prevence rizikového chování v dětském domově se školou z pohledu vychovatele*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 50s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá prevencí vzniku rizikového chování v zařízení ústavní výchovy konkrétně v dětském domově se školou. Cílem práce je zjistit jaké metody prevence vychovatelé využívají v rámci svého působení a jakou roli má prevence v jejich výchovné práci. Teoretická část se v první kapitole zabývá obecným vymezením pojmů ústavní výchova, základní charakteristikou a druhy ústavní výchovy. V další kapitole se práce zabývá konkrétně dětským domovem se školou a jeho charakteristikou. Následující kapitola se věnuje rizikovému chování, jeho charakteristice a základním formám. Další kapitola se zabývá tématem prevence a její charakteristikou a rozdělením druhů.

Na základě stanovených cílů, byly vybrány výzkumné otázky, na které je odpovídáno pomocí kvalitativní metody výzkumného šetření s využitím polostrukturovaného rozhovoru s vychovateli dětského domova se školou.

Klíčová slova: ústavní výchova, dětský domov se školou, rizikové chování, prevence, vychovatel

Annotation

ŠMÍDOVÁ, Natalie. *Prevention of risk behavior in children's home with school from point of view of educator*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 50s. Bachelor thesis.

Text anotace

The bachelor's thesis deals with the prevention of risky behaviour in an institutional education institution, specifically in a children's home with a school. The aim of the thesis is to find out what prevention methods educators use in their work and what role of prevention in their educational work. The theoretical part in the first chapter deals with the general definition of the terms institutional education, basic characteristics and types of institutional education. In the next chapter the thesis deals specifically with the Children's Home with School and its characteristics. The following chapter deals with risk behaviour, its characteristics

and its basic forms. The next chapter deals with the topic of prevention and its characteristics and the division of types.

Based on the objectives set, the research questions were selected and answered using a qualitative research method using a semi-structured interview with educators of a children's home with school.

Key words: institutional education, children's home with school, risky behaviour, prevention, educator

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1 Ústavní výchova se zaměřením na Dětský domov se školou	11
1.1 Charakteristika ústavní výchovy	11
1.2 Druhy zařízení vykonávající ústavní výchovu.....	12
1.3 Dětský domov se školou.....	14
2 Rizikové chování.....	16
2.1 Pohledy na rizikové chování.....	16
2.2 Vybrané formy rizikového chování	17
2.3 Vybrané příčiny rizikového chování	21
3 Prevence rizikového chování.....	23
3.1 Vymezení prevence rizikového chování	23
3.2 Typy prevence.....	24
3.3 Realizace prevence v DDŠ	26
4 Pohled vychovatele na prevenci rizikového chování v DDŠ.....	27
4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	27
4.2 Kvalitativní výzkumná metoda	29
4.3 Charakteristika výzkumného souboru.	30
4.4 Předvýzkum	31
4.5 Průběh výzkumného šetření.....	31
4.6 Analýza získaných dat.....	32
4.7 Zhodnocení výzkumného šetření a jeho přínos	38
Závěr.....	41
Seznam použitých zdrojů.....	42
Přílohy	45

Úvod

Pro mou bakalářskou práci jsem si vybrala téma prevence rizikového chování v dětském domově se školou z pohledu vychovatele. Toto téma jsem si vybrala z důvodu, protože je to problematika, která je stále aktuální a chtěla jsem ji poznat více do hloubky. Prevence rizikového chování činí velkou část mého dosavadního studia, je to látka, která se prolíná většinou teoretických i praktických předmětů a proto není divu, že mě zaujala natolik, aby byla hlavní součástí mé závěrečné práce. Ústavní výchova je taktéž předmětem mého zájmu a to z toho důvodu, jelikož mě toto téma provází již od útlého věku. Moji rodiče přispěli mému zájmu o toto odvětví, protože prošli přípravným procesem pro pěstouny na přechodnou dobu, já se v rámci toho mohla zúčastnit některých částí procesu a dozvědět se o celkové ústavní péči více informací. Na celou problematiku jsem se chtěla zaměřit z pohledu vychovatele a to z toho důvodu, že je to profese mého studovaného oboru.

Toto téma práce může mít přínos pro budoucí vychovatele, jako inspirace pro možnosti využití preventivní činnosti v rámci jejich praxe na pracovišti, ale i pro stávající vychovatele, kterým může dát zpětné ohlédnutí na jejich přístup k zapojení prevence do jejich působení. Celkově práce může rozšířit pohled na praktické využití preventivních metod v běžném provozu dětského domova se školou (DDŠ), protože teoretickou stránku prevence často nelze tak jednoduše zapojit do té praktické. Cílem této bakalářské práce je zjistit, jaké možné metody prevence vychovatelé využívají v rámci svého působení na pracovišti DDŠ a jakou konkrétní roli má prevence v jejich výchovné práci.

Teoretická část má za úkol čtenáře seznámit se zásadními pojmy této práce a jejich obecným vymezením. První kapitola se zabývá ústavní výchovou, její konkrétnější definicí a rozdělení dle druhů zařízení. Dále se podrobněji zabývá charakteristikou, konkrétně dětského domova se školou. Další kapitola je věnována rizikovému chování, jaké základní formy rizikového chování se u nás vyskytují a co může být jejich původem. Další kapitola obsahuje možnosti prevence rizikového chování a její druhy. Poslední část práce se věnuje rozhovorům s vychovateli a jejich pohledu na prevenci rizikového chování v DDŠ.

Pro empirickou část jsem původně zamýšlela kvantitativní metodu dotazníku, jelikož jsem se domnívala, že bude dobré mít co nejvíce vzorků, ale vzhledem k zvolenému tématu mi nakonec přišlo vhodnější zvolit kvalitativní metodu

výzkumu a to konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Rozhodla jsem se tak z důvodu, že respondenti mohou mít širší prostor pro své odpovědi a je možné se pomocí doplňovacích otázek dostat hlouběji do tématu.

1 Ústavní výchova se zaměřením na Dětský domov se školou

V první kapitole se nacházejí základní informace týkající se ústavní výchovy. Součástí kapitoly je charakteristika ústavní výchovy, kde jsou uvedena základní témata o fungování ústavní výchovy. Dále je obsahem kapitoly přehled a vymezení zařízení, které poskytují ústavní výchovu (diagnostický ústav, výchovný ústav, dětský domov a dětský domov se školou). V poslední řadě se kapitola zaměřuje na podrobnější informace o dětském domově se školou a následně konkrétně o dětském domově se školou v Kostelci nad Orlicí, v rámci příkladu dobré praxe.

1.1 Charakteristika ústavní výchovy

Formy náhradní výchovné péče jsou velmi důležitou součástí systému, který zabezpečuje péči o děti a mezi ně patří i ústavní výchova (Jánský, 2014). Ústavní výchova představuje jednu z forem náhradní rodinné péče a byla zavedena již v polovině 20. století (Matoušek, 1999). Vychází z platné legislativy České republiky a to zejména ze zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Sociální péči o dítě a dohled nad celým procesem poskytuje orgán sociálně právní ochrany dítěte (OSPOD). Ústavní výchova je opatření, které nařizuje soud a to v situaci, kdy se z různých důvodů o dítě nemůže adekvátně postarat jeho biologická rodina a není vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči. (Matějček a kol., 1999)

Děti a mladiství, kteří jsou umístováni do zařízení ústavní výchovy, jsou děti problémové, odchyľují se od obvyklého chování ve společnosti. Mohou být popisovány jako děti s oslabenou schopností učení a sníženými schopnostmi v oblasti intelektu. Také se mohou odlišovat v oblasti citů, které mají narušené a proto se mohou projevat nepřizpůsobivě, nevyrovnaně, agresivně a delikventně. (Mühlpachr, 2001)

Vychovatel

Velkou součástí zařízení, které vykonávají ústavní výchovu je zaměstnání vychovatele. Toto povolání legislativně ukotvuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, tento zákon upravuje podmínky pracovní náplně a požadavky na vzdělání vychovatelů. Vychovatel by měl získat odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním a to v oblasti pedagogických věd, které se zaměřují na speciální nebo sociální pedagogiku.

Dále pak vzděláním na vyšší odborné škole v oboru zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním stanoveným pro vychovatele. V poslední řadě se může vzdělat v programu celoživotního vzdělávání, které se zaměřuje taktéž na speciální pedagogiku (Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, §16, 2004).

Vychovatel v zařízení organizuje život dítěte ve skupině, ale zároveň by měl držet balanc mezi individuálními zájmy dítěte a zájmy skupiny. Mezi jeho další úkoly patří provádění dítěte během jeho procesu vyrovnávání se s jeho minulostí a podporovat ho při řešení jeho aktuálních problémů a být nápomocný s hledáním východisek do budoucnosti. (Škoviera,2007)

1.2 Druhy zařízení vykonávající ústavní výchovu

Ústavní výchova probíhá v zařízeních, která jsou k tomu určena. Ty se mohou rozdělovat podle těchto hledisek: věku, mentální úrovně, zdravotního postižení, stupně obtížnosti výchovy, popřípadě podle pohlaví, jak uvádí (Jedlička a kol., 2004) Ústavní výchova probíhá v těchto školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy:

1. diagnostický ústav
2. dětský domov
3. dětský domov se školou
4. výchovný ústav

Toto rozdělení je vymezeno na základě již zmíněného zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Tato zařízení ústavní péče mají za úkol především vést děti a mladistvé s rizikovým a problémovým chováním k nápravě a eliminaci tohoto nežádoucího chování pomocí preventivní činnosti. Dále je také připravit na následující život mimo zařízení, který by měl probíhat v rámci nastavených norem společnosti a zákonů.

Diagnostický ústav

Jedná se o pobytové školské zařízení, které přijímá děti ve věku 3-18 let, kterým soud nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu, také jsou zde umístěny v případě předběžného opatření. Další možností je umístění na žádost zákonného zástupce. Dítě zde stráví zpravidla 8 týdnů, během kterých zařízení provádí diagnostiku dítěte. Diagnostika je prostředkem k získání náhledu na problémy dítěte, provádí ji odborný tým pracovníků. Velká pozornost je věnována osobnosti dítěte a jeho individuálním potřebám. Cílem je, aby se dítě mohlo vrátit do svého původního prostředí. Pokud nastane situace, kdy tento návrat uskutečnit nelze, navrhne se nejvhodnější umístění do pobytového zařízení. Spolupráce s rodinou a její podpora je samozřejmou součástí poskytovaných služeb. Ústav poskytuje na přechodnou dobu výchovnou péči také dětem, kterým byla nařízena ústavní výchova, protože byly zadrženy na útěku od rodičů nebo z jiných institucí, které jsou právě odpovědné za jejich výchovu. (MŠMT, online, 2019)

Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let, které mají závažné poruchy chování a byla u nich nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve výjimečných případech o děti od 12 let v případě, že jejich chování má tak závažné poruchy, že nemohou být umístěny v jiném zařízení. Těmto dětem je zde poskytnuta vzdělávací, výchovná a sociální péče (Janský, 2014).

Dětský domov

Dětský domov nahrazuje domov dětem, které nemohou být vychovávány ve své vlastní rodině nebo v jiné formě náhradní rodinné péče. Tyto děti mají nařízenou ústavní výchovu a nemají žádné závažné poruchy chování. Vzdělání těmto dětem poskytuje základní škola, která není součástí dětského domova. Věk dětí umístěných v tomto zařízení je ve věkové hranici od 3 do 18let, také tu nový domov mohou najít nezletilé matky s jejich dětmi (Janský, 2014).

Organizace zde probíhá pomocí rodinných skupin ve kterých se nachází 6-8 dětí, které jsou různého věku i pohlaví avšak s ohledem na jejich mentální a zdravotní úroveň. Pokud jsou v zařízení umístěni sourozenci, jsou zařazeni do jedné rodinné skupiny, pokud je potřeba mohou být zařazeni z výchovných důvodů do různých rodinných skupin

(§ 4 zákona č. 109/2002 Sb.). Denní režim v dětském domově se co nejvíce snaží přizpůsobit režimu běžné rodiny (Jedlička a kol., 2004). Vychovatel je ten, který se bude starat o běžné činnosti dítěte, od dělání domácích úkolů, organizování volného času dítěte, až po zprostředkování kontaktu s biologickou rodinou.

1.3 Dětský domov se školou

V § 13 zákona č. 109/2002 Sb. se uvádí, že účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu a projevují se u nich závažné poruchy chování nebo dětem, které pro svou duševní poruchu, ať už trvalou nebo na přechodnou dobu, vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále dětem, které mají uloženou ochrannou výchovu a nebo jsou-li to nezletilé matky se závažnými poruchami chování nebo pro svou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči a jejich děti, které se mohou vzdělávat ve škole, která není součástí dětského domova se školou. Do dětského domova se školou může být dítě umístěno diagnostickým ústavem, který se nachází v územním obvodu (§ 5 zákona č. 109/2002 Sb.).

Dětský domov se školou patří k speciálním školským zařízením, jsou zde umístěovány děti ve věku od 6 let, až po dobu ukončení jejich povinné školní docházky. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které jsou součástí dětského domova (Jedlička a kol., 2004). Pokud pominou důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově v průběhu povinné školní docházky, je dítě na základě ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou. Pokud dítě po ukončení školní docházky nemůže pro pokračující závažné poruchy chování se vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přerazeno do výchovného ústavu (§ 13 zákona č. 109/2002 Sb.). V dětském domově se školou, stejně jako v dětském domově, probíhá organizace pomocí rodinných skupin, které tvoří 5-8 dětí.

Veřejnost často označuje dětský domov se školou jako *pasťák* nebo taky *polepšovna*, může to být proto, že se sem dostávají děti na základě závažných poruch chování, které často nemají daleko k trestnému činu. Jsou zde proto zařazeny specifické výchovně vzdělávací programy (Janský, 2014).

Dětský domov se školou Kostelec nad Orlicí

„Dětský domov v Kostelci nad Orlicí je pokračovatelem a nositelem dnes bezmála stoletých tradic práce na úseku mládeže mravně narušené.“ (DDŠ Kostelec nad Orlicí, 2023.online)

V roce 1902 byla v Kostelci nad Orlicí založena Chlapecká výchovna české zemské komise pro hochy mravně vadné. Do tohoto ústavu bylo přijato asi 60 takových chlapců, kteří svým chováním se dostali na cestu mravní zkázy a zločinnosti, ale také ti, kteří následkem událostí války nebo rodinných a jiných poměrů, postrádali řádné výchovy. Ústav měl školu a dílny- obuvnickou, krejčovskou, truhlářskou, zahradnictví a hospodářství. Později byl ústav přemístěn do Prahy. Po roce 1945 se opět ústav vrátil do Kostelce nad Orlicí a v roce 1953 dostává název Krajský dětský domov a osmiletá střední škola se zvýšenou výchovnou péčí. Probíhají zájmové kroužky (pěvecký, fotografický, šachový, tělovýchovný,..) a po roce 1955 již do ústavu nastupuje sociální pracovnice, která se stará o styk chlapců s rodinou a dalšími institucemi. V roce 1971 dostává ústav opět nový název, tentokrát Dětský výchovný ústav, jehož součástí je základní škola. V oblasti mimoškolní výchovy působí kvalifikovaní vychovatelé s aprobační speciální pedagogika.

Dnes je dětský domov se školou zařízením moderním, který pracuje dle evropských principů výchovy dětí. Jejich posláním je pomáhat dětem v těžkých situacích, kdy vyrůstají v neúplných rodinách a v nedobrém rodinném zázemí, kde nemají výchovný vzor, který by jim předával základní společenské návyky. Pracují zde zkušené pedagogové, psychologové, etopedi a vychovatelé, kteří se snaží dětem ukázat správnou cestu životem. V dnešní době se v dětském domově se školou nachází 5 rodinných skupin, jedna skupina je dívčí a 4 jsou chlapecké (DDŠ Kostelec nad Orlicí,2023,online).

2 Rizikové chování

Druhá kapitola s názvem Rizikové chování, se nejprve zabývá vymezením tohoto pojmu, dále se první podkapitola věnuje tomu, jaké existují možné formy rizikového chování a zaměří se na ty, které se nejčastěji u dětí a mladistvých objevují a v důsledku kterých, se pak dostávají právě do ústavní výchovy. V druhé podkapitole najdeme možné příčiny vzniku rizikového chování z pohledu multifaktoriálního přístupu.

2.1 Pohledy na rizikové chování

Rizikové chování dříve používané jako sociální patologické jevy, je problém nejen dnešní doby, kterým se zabývá hned několik vědních oborů. Mezi tyto obory patří pedagogické obory, jako je například sociální pedagogika a speciálně pedagogický obor etopedie, dále potom obory sociologické, především sociální patologie. Dalším podstatným oborem je kriminologie, která se v této souvislosti zabývá delikvencí dětí a mládeže. Další obory, které je vhodné zmínit je psychologie, medicína, adiktologie a další (Bělík, Hoferková, 2018).

Jedná se o chování jednotlivce nebo kolektivu, které způsobuje prokazatelný nárůst psychologických, sociálních, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince a pro jeho okolí nebo pro společnost (Dolejš, 2010).

O rizikovém chování také můžeme hovořit jako o podobě chování, které je označené jako pro společnost nevhodné, vzhledem k tomu, že je v rozporu se sociálními, morálními a právními normami (Fischer, Škoda, 2014).

Dalším autorem, který se zabývá rizikovým chováním je Miovský, dle kterého do souboru rizikového chování můžeme zařadit nejčastěji projevy šikany a násilí ve školním prostředí, včetně dalších projevů nepřiměřeně agresivního chování, dále formy záškoláctví, používání návykových látek, dále pak nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené se závislostí na využívání PC atd.). Dále sem řadíme také užívání anabolických látek a steroidů, všeobecně kriminální jednání, rizikové chování spojené se sexualitou, vandalství, xenofobii, rasismus, nesnášenlivost a antisemitismus, zneužívání dětí za účelem zisku, fyzické a psychické týrání a sexuální a jiné zneužívání dětí atd. (Miovský, 2010).

2.2 Vybrané formy rizikového chování

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027, kde se odborněji zabývají rizikovým chováním a jeho formám, které vymezil následujícím způsobem:

1. *„Agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, domácí násilí, krizové situace spojené s násilím, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, vyhrožování*
2. *Záškoláctví*
3. *Závislostní chování, užívání různých typů návykových látek, netolismus, gambling*
4. *Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů*
5. *Spektrum poruch příjmu potravy*
6. *Sexuální rizikové chování“*

(Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2027, 2019, online).

Šikana

Pojem šikana je slovo používané společností a tvoří synonymum pro činy jako je pronásledování, týrání a cílené obtěžování. Pojem šikana také může označovat fyzické a mentální nebo i kombinované ponižování, týrání osob druhými osobami, což se nejčastěji odehrává ve vrstevnických skupinách, čímž se může omezovat a narušovat integrita osobnosti daného jedince (Bělík, 2017).

Jedná se o dlouhodobý proces, který se opakuje a jehož cílem je získat převahu, zastrašení a ohrožení oběti nebo i ublížení oběti. Tento čin může být například za účelem zisku materiálních věcí nebo postavení ve společnosti či jen pro potěchu, kterou z toho agresor může získat. Mezi nejčastější formy šikany patří například slovní napadání a ponižování, kritizování, výsměch, hrubé vtipy na osobu oběti, vydírání oběti, tělesné napadání, až zotročování (Bělík, 2017).

Záškoláctví

Pokud žák na základní či střední škole má neomluvenou absenci při vyučování, jedná se o přestupek, který je považován za záškoláctví. Je to čin, kterým žák záměrně zanedbává školní docházku a je chápán jako porušení školního řádu a zároveň jde o porušení školského zákona, který udává povinnou školní docházku a povinnost žáků docházet do školy řádně a v daný čas. Často je záškoláctví úzce propojeno s dalšími druhy rizikového chování, které mají negativní dopad na osobnostní rozvoj jedince.

Zanedbávání povinné školní docházky bývá pro děti a mladistvé nevhodnou formou řešení problémových rodinných situací nebo i problémů ve škole či výchovných institucích. Nejčastěji k tomuto činu dochází u dětí, které se cítí neúspěšné nebo nezapadající do kolektivu. Další možností je, že se cítí úzkostně a pocíťují strach v prostředí, kde se nacházejí (MŠMT, 2017, online).

Zneužívání legálních návykových látek

Mezi často zneužívané návykové látky patří tabák a alkohol, které řadíme mezi tzv. legální návykové látky. Samozřejmě legálně užívat tyto návykové látky, je zákonem povolené od 18 let, pro děti a mladistvé mladší 18 let je to zakázané.

Děti a mladiství patří do rizikové skupiny vzniku závislosti na konzumaci alkoholu. V tomto věku se již mohou objevovat projevy postupně vznikající závislosti. Všeobecně se uvádí, že čím nižší věk jedince, který pije alkohol, tím větší je riziko pozdějšího užívání i jiných drog. Výzkumy ukazují, že přes 60% školní mládeže již přichází opakovaně do kontaktu s alkoholem, přičemž k prvním stykům dochází často již v období předškolním. Nejčastěji k tomu dochází v prostředí rodiny, např. při rodinných oslavách (Kraus, 2017).

Stejně jako pití alkoholu, tak užívání tabáku u nás patří k velmi rozšířenému a společensky tolerovanému druhu závislosti. Mezi nejčastější formy užívání tabáku patří kouření, šňupání a žvýkání. Kouření s sebou nese mnoho negativních účinků a je jednou z příčin onemocnění dýchacích cest. Tento problém se netýká jen aktivních kuřáků, ale také pasivních, kteří vdechují vydechovaný kouř kuřáka (Kraus, 2017).

Online závislostní chování

Mezi toto rizikové chování patří závislost na internetu, které můžeme také nazvat netolismus. Je to psychická závislost, která se nejčastěji týká mládeže. Internet v dnešní době nabízí mnoho prostředků ke komunikaci, jako je Facebook, Twitter, Instagram či e-mail. Dále nabízí nespočet služeb, přes internetové obchody, online hazardní hry, až po služby sexuálního obsahu.

Člověk, který je závislý vykazuje ztrátu sebeovládání (Kraus, 2017). Dále se závislost na internetu může projevovat např. neschopností správné organizaci času nebo nutkavou potřebou být stále online. Se závislostí na internetu se mohou pojít také problémy s pozorností a soustředěností, může docházet k poruchám chování, k potížím se zády nebo se zrakem. K těmto problémům dochází především z toho důvodu, že zařízení používáme dlouho v jedné pozici s omezením pohybu (Fisher, Škoda, 2014).

Typickým symbolem, který nás vede k závislostnímu chování a potřebě být pořád online je mobilní telefon, který má každý z nás pořád u sebe a je pro nás důležitým prostředkem komunikace. Závislost na mobilním telefonu se může projevovat tím, že člověk má neustálou potřebu telefon kontrolovat a pokud ho nemá zrovna u sebe, může mít pocity zoufalství, napětí a deprese. Pokud telefon jedinec u sebe má, ale zrovna nechodí žádné zprávy, může se závislému jedinci dostavit pocit méněcennosti nebo nedostatku zájmu ze strany přátel nebo známých nebo okolního světa obecně (Kraus, 2017).

Rizikové sexuální chování

Rizikové sexuální chování můžeme pozorovat u dětí, které mají výchovné problémy nebo vyrůstají v prostředí, kde nemají dostatek podnětů k rozvoji a často jsou citově zanedbané. O sexuálním rizikovém chování mluvíme tehdy, jestliže chování osob v období dospívání doprovází aktivity sexuálního rázu a vykazují evidentní nárůst sociálních a zdravotních rizik (Miovský, 2015). Takové chování se projevuje například nechráněným pohlavním stykem, promiskuitou, pohlavním stykem s neznámým partnerem nebo prostitutí. Často v kombinaci s užitím návykových látek.

Takový sexuální život souvisí s mnoha riziky v podobě neplánovaného a nechtěného těhotenství, přenášení chorob pomocí sexuálních praktik a nechráněného pohlavního styku. U dětí, které jsou svědkem sexuálních styků u rodičů nebo jej vidí

ve filmech nebo ve vyhledaných pornografických stránkách, může vznikat předčasná sexuální aktivita (Kraus, Hroncová, 2007).

Poruchy příjmu potravy

Pojem porucha příjmu potravy se používá k označení chování, které je mimo normalitu co se týče jídelního chování. Mezi ně patří mentální anorexie, která se projevuje jako velké omezování příjmu potravy. Další takovou poruchou je mentální bulimie, která se projevuje pravidelnými záchvaty přejídání, který je následovaný pocitem viny a následným vyvoláním zvracení. Také sem řadíme záchvatovité přejídání, při kterém jedinec pozře nepřiměřeně velké množství jídla, které opět následuje pocit studu a zlosti na sebe sama a výčitky. Nejrizikovější skupinou jsou dívky a chlapci ve věku dospívání. U mentální anorexie je to mezi 13.-14. rokem a mezi 17.-18. rokem. Mentální bulimie se projevuje spíše u starších. Jedinci jsou se sebou nespokojeni, porovnávají se mezi vrstevníky, trpí na přehnané obavy o svou tělesnou hmotnost, proporce a tvar postavy. Přejí si zhubnout, mají nízké sebevědomí, přehnaně cvičí a hladoví, vyvolávají vyvrácení jídla a nebo používají projímadla (Hoferková, 2017).

Sebepoškozování

Sebepoškozování se vyskytuje zejména v adolescentním věku, většinou u děvčat. Je to patologické chování, které patří mezi ty závažnější formy. Nejčastějšími způsoby sebepoškozování jsou řezná poranění kůže, zápěstí, předloktí, škrábání se, a to za použití například žiletek nebo kusem ostrého skla. Dalším častým způsobem je pálení se cigaretou nebo zapalovačem. Jedinci, kteří jsou psychicky zdraví, se sebepoškozují z důvodu vyhýbání se situacím krajně nepříjemným.

U psychicky nemocných jedinců, to bývá důsledkem jejich psychických stavů. Často se jedná o jedince, kteří byli sexuálně zneužíváni nebo psychicky či tělesně týraní, dále to mohou být jedinci, kteří nemají schopnosti k řešení problémů a trpí sebeobviňováním. K tomuto chování mají blízko jedinci s narušenou osobností hraničního charakteru nebo osoby s duševními poruchami, dále psychotičtí lidé se suicidálními pokusy, které hraničí s bizarností uvádí Fischer a Škoda (2014).

2.3 Vybrané příčiny rizikového chování

Příčiny proč se u dětí a mládeže vyskytuje rizikové chování můžeme nacházet nejčastěji v rodině, ale také ve školním prostředí v či zájmových kroužcích. Dále v partě, ve které se jedinec pohybuje nebo v osobnosti konkrétního dítěte. O kombinaci všech těchto příčin můžeme mluvit jako o multifaktoriálním přístupu.

Kraus rozděluje z hlediska tohoto přístupu příčiny vzniku na dva faktory, endogenní a exogenní. Mezi endogenní patří genetické predispozice, nemoci, úrazy, problémy s emocemi nebo mentální retardace. Mezi exogenní řadíme faktory, které na nás působí ze vnějšku, jako působení rodiny, školy, trávení volného času a vrstevníci, s kterými ho tráví a okolím, kde jedinec žije (Kraus,2015).

Prostředí rodiny

Rodina je považována za hlavního činitele při utváření jedince. Člověk si odnáší z rodiny základní vzorce chování pro zbytek svého celého života. Pokud rodina v této roli selhává, vede k rizikovému chování dětí. Konkrétních faktorů, které mohou přispívat ke vzniku rizikového chování, je mnoho. Jde např. o extrémně mladé nebo naopak staré rodiče, mnoho dětí v rodině, ale i výchova jedináčka, způsob trávení volného času rodiny, životní styl rodiny a také samozřejmě vztahové vazby mezi sourozenci i mezi rodičem a dítětem. Rizikové jsou především rodiny, kde je jeden z členů domácnosti alkoholik, toxikoman nebo se vyskytuje porucha osobnosti, apod.. Dalším takovým faktorem, který může přispívat k rizikovému chování je způsob výchovy dítěte nebo špatná rodinná situace například rozvod rodičů nebo sociálně ekonomická situace rodin (Kraus, 2017).

Prostředí školy

Dalším činitelem, který ovlivňuje rozvoj dítěte a může výrazně přispět ke vzniku rizikového chování, je škola. Zásadní roli zde hraje učitel, který se stává novou autoritou v životě dítěte. Dalším zásadním faktorem je klima třídy, ale i celé školy. Atmosféra ve třídě často vytváří zázemí pro šikanu, žáci ve třídě si tvoří skupinky a to v některých případech může vést ke vzniku rizikového chování v partě. Může zde docházet k vyčleňování méně nadaných nebo jinak odlišných dětí z kolektivu, což podporuje známkování a poznámky učitele utroušené směrem k dítěti, které mohou zesměšňovat nebo ironizovat dítě. Pokud je dítě neustále negativně hodnoceno učitelem a nerozumí

si ani se spolužáky může to vyústit například v záškoláctví či v jiný projev rizikového chování. Učitelé by měli být dostatečně připraveni na práci s problémovými dětmi a na respektování jejich individuálních potřeb (Kraus,2017).

Vrstevnické skupiny

Vrstevnické skupiny přirozeně patří k životu dítěte. Jedná se o skupiny dětí či mládeže, kde si jsou věkově i názorově blízcí. Tyto skupiny mohou mít pozitivní cíle, ale také některé mohou mít nežádoucí asociální cíle nebo dokonce antisociální (Jedlička a kol.,2015).Vrstevnické skupiny se začínají formovat v období školní docházky a liší se vrstevnické skupiny mládeže a dětí. Mládež začíná projevovat svoji samostatnost a snaží se vymanit z rodičovské kontroly. Členové těchto skupin spolu častou souzní v hodnotách a názorech, ve stylu oblékání či ve stylu hudby. Pro dospívajícího jedince je skupina velice důležitá, často může být upřednostňována i před rodinou. Vrstevnické skupiny vytváří ideální podmínky pro rizikové chování. Trestná činnost, vandalismus, konzumace alkoholu a drog, to vše se zde často odehrává. Skupinový tlak a snaha předvést se před kamarády je často důvod takového chování (Kraus, 2017).

Osobnost jedince

Vývoj osobnosti jedince ovlivňuje několik faktorů, jako jsou vrozené předpoklady, dědičnost a případné postižení jedince. Jak již bylo zmíněno, tak primární vliv na utváření osobnosti dítěte má rodina, její klima, vztahy, výchovné metody, apod..

Častým rysem osobnosti, který se může podílet na rizikovém chování dítěte/mládeže, je impulzivní chování. Toto chování může souviset s hyperaktivitou a také s převládajícím pocitem uspokojení ihned, bez ohledu na budoucí následky. Další rysem rizikové osobnosti je nerealistické, optimistické smýšlení o budoucnosti a problém se sebehodnocením. Tito jedinci si často neváží sebe sama a nepřipouští si svou hodnotu, popřípadě nemají zřetelnou představu o své hodnotě. Dalším rysem mohou být nedobré komunikační schopnosti a způsob, jakým řeší konflikty. Tito jedinci mají problém rozpoznat sociální významy lidského chování a hůře tolerují dvojznačnost v komunikaci, reagují nepřiměřeně a problémy řeší zkratkovitě a agresivně (Matoušek a Kroftová, 2003).

3 Prevence rizikového chování

Třetí kapitola práce se zabývá prevencí rizikového chování. Součástí kapitoly je obecné vymezení prevence, poté se zabývá rozdělením prevence na tři typy (primární, sekundární a terciární). Na závěr kapitoly se práce věnuje realizaci prevence, konkrétně v DDŠ. Problematika prevence je velmi široké téma a zasahuje do mnoha vědních oblastí.

3.1 Vymezení prevence rizikového chování

„Pojem prevence je často užíván i v běžném životě a můžeme ho definovat jako soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí a podobně“ (Bělík, Hoferková, 2018).

Za prevencí rizikového chování můžeme také považovat jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí, které směřují k předcházení přítomnosti rizikového chování a zamezují jeho další vývoj a zmírňují již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhají řešit jeho důsledky (Miovský a kol. 2010).

Prevence rizikového chování u dětí a mládeže je v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Problematiku prevence rizikového chování klasifikuje MŠMT ve svém dokumentu Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027 (2019), jako určitého návodu pro předcházení rizikovým jevům v chování u dětí.

Obory, které primárně řeší problematiku prevence jsou dle Bělíka a Hoferkové (2018):

- Pedagogika – v tomto případě, kdy se bavíme o prevenci rizikového chování, hraje hlavní roli především sociální pedagogika, dále pedagogika volného času a etopedie
- Sociologie – popisuje sociální realitu, pomocí sociologie města, rodiny, školy, sociální patologie a důležitým oborem sociologie, je zde sociologie výchovy
- Psychologie – důležité jsou zde znalosti z psychologie osobnosti a ze psychologie sociální, konkrétní disciplíny, které se zabývají prevencí jsou psychopatologie a forenzní psychologie

- Medicína –velkou roli zde hraje obor adiktologie, který se zabývá závislostním chováním
 - Kriminologie –zaměřuje se na prevenci z hlediska práva, včetně probačních a mediačních služeb
 - Penologie –se zabývá prevencí recidivy a penitenciárním a postpenitenciárním zacházením
 - Sociální práce –ta se soustředí v oboru prevence na problematiku společenského vyloučení jedince ze společnosti
- (Bělík, Hoferková, 2018)

3.2 Typy prevence

Prevenci rizikového chování rozlišujeme na tři části, prevence primární, sekundární a terciální. Primární prevence se snaží předcházet rizikovému chování v takových situacích, kdy rizikový skutek ještě nenastal. Primární prevenci ještě můžeme dělit na specifickou a nespecifickou. Při prevenci sekundární jde o ovlivnění osob, které jsou rizikové nebo se již rizikového chování dopustily. Prevence terciární se snaží o zabránění recidivy.

Primární prevence

Primární prevence zahrnuje soubor faktorů, které působí na člověka. Mezi tyto základní faktory patří především rodina a škola. Velkým faktorem v působení primární prevence je ovlivňování výchovy a vzdělávání, volnočasových aktivit a v práci s hodnotami dětí a mládeže. Silným ovlivňujícím prvkem v této části prevence by měla být rodina. Primární prevence cílí na ještě nezasaženou společnost (Bělík, 2017). Primární prevenci dále dělíme na specifickou (všeobecnou, selektivní a indikovanou) a nespecifickou.

Specifická primární prevence je soustava činností a služeb, které cílí na práci se společností, u níž se dá předpokládat, že při její absenci dojde k dalšímu negativnímu vývoji. Dále se zaměřují na předcházení a omezování zvyšování jeho výskytu.

V národní strategii primární prevence se uvádí, že specifická primární prevence se dále dělí na tři úrovně, dle cílové skupiny programu a rozměrem ohrožení rizikovým chováním:

- A. Všeobecná- Programy, které se věnují všeobecné primární prevenci se snaží působit na změnu postojů, hodnot a chování dětí. Většinou se zaměřují na větší skupinu dětí, jako je školní třída, ale nerozděluje na více či méně rizikové skupiny. Záměrem je nejlépe zamezit nebo alespoň oddálit užívání návykových látek a rozvoji dalších forem rizikového chování.
- B. Selektivní- Cílí na skupiny osob, u kterých jsou již ve zvýšeném rozsahu přítomny rizikové faktory, které mohou mít vliv pro vznik a vývoj různých druhů rizikového chování. Pracuje se spíše s menšími skupinami, případně s jednotlivci. Může se jednat o děti, které pocházejí z rodiny problémových lidí, kteří konzumují alkohol nebo o studenty, kteří nedokončili studium a nebo mají zhoršený prospěch.
- C. Indikovaná- Cílem indikované primární prevence jsou jedinci, či menší skupina, na kterou působí několik výrazně rizikových faktorů nebo osoby u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování. Jedinci byli do dané skupiny indikováni neboli vybráni dle posouzení své osobní situace. Indikovaná primární prevence se snaží o podchycení problému co nejdříve, jde o to, správně posoudit a vyhodnotit potřebnost konkrétních intervencí a okamžitě je zahájit (MŠMT, 2019).

Nespecifická primární prevence obsahuje všechny metody a přístupy, které umožňují rozvíjení vyrovnané osobnosti, i co se týká rozvíjení nadání, zájmů a pohybových aktivit. Rozdíl mezi specifickou a nespecifickou primární prevencí je ten, že nespecifická se nezaměřuje na určitý typ rizikového chování a nerozděluje se, pro jakou cílovou skupinu je zaměřena. Podpora trávení času tak, aby to mělo nějaký záměr a smysl, pomáhá jedinci si osvojit pozitivní sociální chování, zdravý životní styl a rozvíjet jeho osobnost dobrým směrem. To má za následek pomoc se zamezením vzniku a rozvoje rizikového chování (Bělík, 2017).

Sekundární prevence

Zabývá se jedinci, kteří jsou rizikový a skupinami u kterých je větší pravděpodobnost, že se v budoucnu stanou součástí trestné činnosti, nebo se u nich vyskytnou patologické jevy nebo kriminální jednání. Nejrozšířenější instituce, které se zabývají sekundární prevencí jsou například poradny, kontaktní centra, střediska preventivně-výchovné péče, telefonické linky pomoci, detoxikační centra a krizová centra (Bělík, 2017).

Terciární prevence

Terciální prevence si klade za cíl znovu začlenit narušené osoby a zabránit jejich recidivě. Snižovat rizika, která vyplývají z už vzniklých sociálních odchylek. Snaží se prosadit přístup, který neodsuzuje a nepředstavuje takový nátlak a poskytování služeb, jedincům nebo skupinám. Jde o pomoc sociálně odlišným a slabším jedincům, kteří jsou ve společnosti zranitelní a o snížení důsledků jejich problémů se společností (Bělík,2017).

3.3 Realizace prevence v DDŠ

Prevence v dětských domovech se školou probíhá v souladu s preventivním programem daného zařízení. Tento preventivní program se zpracovává na jeden školní rok a kontroluje ho Česká školní inspekce. Preventivní program se vyhodnocuje průběžně během roku a vyhodnocení efektivity jeho realizace v konkrétním školním roce se zaznamenává do výroční zprávy školy. Na realizaci preventivního programu se podílejí především pedagogičtí pracovníci školy. Za průběh a soulad tvorby programu a následnou kontrolu realizace zodpovídá školní metodik prevence, který může spolupracovat s etopedem zařízení. Na realizaci programu spolupracují ředitel zařízení, dále etoped, školní metodik prevence, pedagogický sbor, třídní učitel, vychovatel, žák a další příslušené organizace. Ředitel zařízení a spolu s ním školní metodik prevence a dále výchovný poradce zodpovídají za podporu, vytváření a realizaci preventivního programu, koordinují přípravu, provedení a vyhodnocení, spolupracují s etopedem při řešení sociálně patologických jevů a při zajišťování odborné a metodické činnosti. Etoped řeší a zaznamenává výskyt sociálně-patologických jevů a zajišťuje odbornou a metodickou pomoc. Pedagogičtí pracovníci mají za úkol začleňovat jednotlivá témata do výuky svých předmětů. Žáci se mohou účastnit přípravy a provedení programu. Také dochází ke spolupráci s dalšími organizacemi (DDŠ Chrastava,2023, online).

4 Pohled vychovatele na prevenci rizikového chování v DDŠ

Vědecko- výzkumným problémem je Prevence rizikového chování v DDŠ. Výzkumná část bakalářské práce se zaměřuje na specifika v práci vychovatele v DDŠ a to v oblasti prevence vzniku rizikového chování. Jaké možné metody prevence při své práci vychovatele využívá, či v jakých možných směrech se prevence rizikového chování prolíná. Nejprve kapitola konkrétněji popisuje cíl výzkumu a seznamuje se zněním hlavní výzkumné otázky a dále s dílčími výzkumnými otázkami, které hlavní výzkumnou otázku obohacují a doplňují.

V další podkapitole se dozvídáme více o použité metodě výzkumu, konkrétně o kvalitativní metodě polostrukturovaného rozhvoru. Další podkapitoly se zabývají charakteristikou výzkumného souboru, kterým byli vychovatelé, pracující v DDŠ. Dále provedeným předvýzkumem, který následuje popis průběhu samotného výzkumu a následnou analýzou získaných dat.

V poslední řadě se dozvídáme o zhodnocení výzkumného šetření a odpovědi na dílčí výzkumné otázky a především odpověď na hlavní tazatelskou otázku. Také o jeho využitelnosti do budoucna a jeho přínosu, který může mít nejen pro zájemce o vykonávání povolání vychovatele například v DDŠ.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cíl výzkumného šetření bylo zjistit jaká specifika jsou v práci vychovatele v DDŠ v oblasti prevence rizikového chování. Například jaké metody prevence vychovatelé využívají v rámci svého působení a jakou roli má prevence v jejich výchovné práci v dětském domově se školou.

K získání potřebných informací k výzkumnému šetření byla použita kvalitativní metoda, konkrétně metoda polostrukturovaného rozhvoru, pomocí kterých byla získána odpověď na hlavní výzkumnou otázku. Tyto rozhovory probíhaly s vychovateli DDŠ Kostelec nad Orlicí. K tomuto rozhvoru byla použita předpřipravená předloha, kde byly použity tazatelské výzkumné otázky, které vychází ze třech dílčích tazatelských otázek.

Výzkumné otázky

Na základě stanoveného výzkumného cíle práce, byla odvozena hlavní výzkumná otázka (HVO):

Jaké specifika jsou v práci vychovatele v dětském domově se školou v oblasti prevence rizikového chování?

Tato hlavní výzkumná otázka byla doplněna o tři dílčí výzkumné otázky (DVO), které ji rozvíjí a doplňují. Tyto tři dílčí otázky byly následně rozděleny dle potřeby konkrétního rozhovoru s respondentem, na dalších několik tazatelských otázek, které se obsahem přizpůsobovali probíhajícímu rozhovoru a respondentovi, tak aby rozhovor probíhal přirozeně a plynule a dával co největší prostor respondentovi na jeho odpovědi na dané otázky.

.

Celý rozhovor se odvíjel dle odpovědi respondenta, ale měl předpřipravenou strukturu, která vypadala následovně:

Představení respondenta: pohlaví, pozice, studium, délka praxe

1 DVO: Jak probíhá plánování prevence rizikového chování v DDŠ ?

1. TO: Jakým způsobem je řešena prevence v Dětském domově se školou ?
2. TO: Je sestaven nějaký plán dle kterého se prevence provádí ?
3. TO: Vychází prevence z nějakého dokumentu ?
4. TO: Jak s tímto plánem/ dokumentem pracuje vychovatel ?
5. TO: Probíhá další vzdělávání vychovatelů v této problematice ?

2 DVO: Jak je prevence rizikového chování realizována v DDŠ ?

1. TO: Jakým způsobem vychovatel reaguje při zjištění rizikového chování ?
2. TO: Jaké metody využíváte jako vychovatel při prevenci ?
3. TO: Kdo další se podílí na prevenci ?

4. TO: Spolupracujete s dalšími institucemi? Pokud ano, s jakými a jak spolupráce probíhá?

3 DVO: Jak hodnotíte realizaci prevence rizikového chování v DDŠ ?

1. TO: Jakým způsobem evaluace (hodnocení) probíhá ?
2. TO: Jak je dle vás prevence ve vašem zřízení efektivní ?
3. TO: Dochází ke změnám?

Jak již bylo zmíněno, tazatelské otázky později nemuseli přesně odpovídat předpřipravené předloze rozhovoru.

4.2 Kvalitativní výzkumná metoda

Pro uskutečnění výzkumného šetření byla zvolena metoda kvalitativního druhu. Tato metoda si dle Gavory (1999) klade za cíl porozumět lidem a naslouchat a pochopit jejich události v životě. Soustředí se spíše na subjektivní svět daných osob.

Výsledky kvalitativních výzkumů nemají výsledek v číslech a proto nejsou tolik statisticky významné a nelze je zobecňovat, jsou subjektivní. Hendl (1999) zase popisuje cíl kvalitativního výzkumu jako popis subjektivního smyslu, možnosti vytváření interakcí a zkoumání konkrétních společenských situací.

Pro dosažení cíle byla zvolena kvalitativní metoda polostrukturovaného rozhovoru. Jinak dle Miovskeho (2006) nazýván také Interview, patří mezi nejvýhodnější metody pro pořízení kvalitativních dat. Dle míry strukturace se dělí na nestrukturované interview, polostrukturované interview a strukturované interview. Jak již bylo zmíněno, pro dosažení cíle práce byla zvolena možnost prostřední a to polostrukturovaný rozhovor.

Miovský uvádí, že je to nejčastěji používaná metoda interview, která vyžaduje určitou přípravu. Potřebné je vytvořit si určitý plán, který je závazným při dotazování tazatelem. Obvykle jde o specifikaci okruhů otázek, na které se tazatel zaměřuje a bude se na ně ptát. U otázek lze ovšem měnit pořadí dle přizpůsobení se dané situaci.

Mnou zvolené okruhy otázek byly: plánování prevence rizikového chování, realizace prevence rizikového chování a hodnocení prevence rizikového chování. Jako vhodné mi

přišlo zvolit otázky otevřené, protože poskytují nejvíce prostoru pro odpověď respondenta a mohu pomocí nich dobře reagovat a následně pokládat další otázky tohoto typu.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru.

Pro výzkumné šetření byli vybráni čtyři respondenti z dětského domova se školou v Kostelci nad Orlicí. K rozhovorům byla využita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Jednalo se o tři muže a jednu ženu, které plní práci kmenového vychovatele a to znamená, že pod sebou mají celou jednu výchovnou skupinu, čtyři další vychovatele a skupinu maximálně 8 dětí. Respondenti měli tím pádem velké povědomí o tomto zkoumaném tématu a mohli poskytnout široké odpovědi a dostatek informací z kterými jsem později mohla pracovat.

Pro přehlednější zpracování rozhovorů, jsem pro respondenty (vychovatele) zvolila pojmenování zkratkami: R1, R2, R3 a R4.

R1: Je muž s pozicí kmenového vychovatele, což je vychovatel, který má na starost jednu výchovnou skupinu a jsou pod ním vedeni další čtyři vychovatelé a až 8 dětí. Působení na pracovišti DDŠ činí 10 let. Vzdělání bakalářské, obor Vychovatelství na UHK.

R2: Je muž, taktéž s pozicí kmenového vychovatele. Na pracovišti DDŠ působí dvacet let. Vzdělání v bakalářském oboru Vychovatelství na UK.

R3: Je muž, opět s pozicí kmenového vychovatele. Praxe v působení na pracovišti DDŠ je 15 let. Vystudované vzdělání je obor Vychovatelství na UHK.

R4: Posledním respondentem je žena na pozici kmenového vychovatele. Na pracovišti DDŠ působí 13 let. Vzdělání zakončené dvěma semestry na UHK v oboru Vychovatelství.

4.4 Předvýzkum

Jako výzkumný vzorek pro mou práci jsem si zvolila pracovníky na pozici vychovatel v DDŠ v Kostelci nad Orlicí. Tento dětský domov se školou jsem zvolila z několika důvodů, prvním z nich je dostupnost, jelikož se nachází v blízkosti okolí mého bydliště a druhým důvodem je, že výzkumu předcházelo mé plnění praxe v tomto zařízení a věděla jsem, že i přes časovou vytíženost vychovatelů, zde budou ochotni mi rozhovory poskytnout.

Během praxe jsem se poznala s některými vychovateli a snažila se vnímat klima tohoto zařízení. V rámci praxe jsem samozřejmě byla v kontaktu i s klienty DDŠ, to je s dětmi, které potkaly nejrůznější osudy života a i díky tomu jsem dokázala lépe pochopit kontext zařízení a přizpůsobit tomu následující rozhovory pro mé výzkumné šetření k mé bakalářské práci.

V rámci přípravy dotazníku nejprve probíhala konzultace otázek s jednou z vychovatelek a na základě jejich doporučení jsem některé otázky vypustila, některé přidala a některé přeformulovala tak, aby byly vyhovující probíhajícímu rozhovoru. Tato předpříprava mi velice pomohla při vytváření použitého rozhovoru.

4.5 Průběh výzkumného šetření

Zařízení jsem v rámci výzkumu navštívila dvakrát, vždy po domluveném termínu s vedoucí vychovatelkou DDŠ. Během jednoho dne vždy proběhly dva rozhovory s vychovateli. Rozhovory v rámci výzkumného šetření probíhaly se 4 respondenty přímo v budově dětského domova.

Každý z rozhovorů probíhal individuálně a jejich průběh byl po svolení respondenta zaznamenáván na diktafon. Toto nahrávání probíhalo z důvodu přesnosti následného přepisu rozhovorů do písemné podoby, pro lepší přehlednost následného hodnocení. Písemný přepis jednoho z rozhovorů je k nalezení v příloze na konci této práce.

Rozhovory probíhaly, jak již bylo zmíněno přímo na půdě DDŠ a atmosféra byla možná důsledkem přirozeného prostředí vychovatelů vždy velice uvolněná a příjemná. Každý z respondentů byl opravdu ochotný a moc dobře spolupracoval při zodpovídání

mých dotazů, za což jsem moc vděčná. Určitě k tomu přispěl fakt, že daní vychovatelé pracovali na pozici kmenového vychovatele, tudíž měli opravdu dobrý přehled a nespočetné množství zkušeností a zažitých situací. Mým záměrem bylo poskytnout respondentům dostatečný prostor na odpovědi položených otázek a jejich volné asociace spojené s otázkou a to z důvodu, aby nedošlo k narušení jinak přirozeně plynoucího rozhovoru.

4.6 Analýza získaných dat

Pro vyhodnocování dat byla použita metoda otevřeného kódování. Metoda kódování probíhala tak, že na základě přepisu rozhovorů a následného opakovaného pročítání byly zaznamenány určité podobnosti ve výrociích respondentů a tyto podobnosti byly následně spojeny do tzv. kódů. Kódy, jejichž myšlenka obsahovala určité podobnosti se zúžily do třech kategorií. V rámci každé kategorie jsou vždy určeny kódy a odpovědi respondentů související s kategorií, ty jsou v textu citované nebo parafrázované. Kategorie jsou následně přiřazeny k jednotlivým výzkumným otázkám a vše je obohaceno vlastní interpretací.

3 hlavní kategorie a jejich kódy:

1.KATEGORIE: Plánování prevence

Kódy: do vzdělání, dokumenty

2.KATEGORIE: Realizace prevence

Kódy: řešení problémů, spolupráce

3.KATEGORIE: Hodnocení realizace prevence

Kódy: změny, reflexe

1.Kategorie- Plánování prevence rizikového chování v DDŠ

Tato kategorie se zaměřuje na způsoby, kterými probíhá plánování prevence rizikového chování v dětském domově se školou. V první části této kategorie se můžeme dozvědět, že součástí jsou dokumenty, z kterých zařízení vychází v tématu prevence a poté průběžné do vzdělávání vychovatelů nejen v problematice prevence rizikového chování.

Z výpovědí respondentů se dozvídáme, že plán mají a že takový plán je obsažen ve vnitřním řádu zařízení, jak zmiňují respondenti číslo 4 a 2.

R4: „Máme vnitřní řád, který musí znát i děti, jsou s ním seznámeny v době jejich příchodu do zařízení, tuším, že součástí je i preventivní plán.“

R2: „Máme tu nějaký preventivní plán, z kterého vycházíme, je obsažen ve vnitřním řádu.“

Jedná se o preventivní program, který se každý rok obnovuje, ale respondenti 1 a 3 se shodují na tom, že pracují spíše intuitivně, než dle zpracovaného programu.

R3: „S dokumentem pracuji spíše podle potřeby, řekl bych, že vše řeším spíše podle zažitých zkušeností. Nechodím se pokaždé, co musím řešit nějaký problém, koukat do plánu, jak postupovat, to by nemělo smysl. Každopádně vím, co se tam píše a asi z toho nějak čerpám.“

R1: „..., ale větší část prevence probíhá ve škole, kde mají preventistu, my spíše navazujeme na informace, co nám předá škola a řešíme to, jak už víme, co na děti funguje,....“

Výpovědi respondentů, jsou pochopitelné a rozumím tomu, že pro ně dokumenty ukotvující prevenci v praxi nejsou klíčové a řídí se spíše intuicí. Každopádně si myslím, že je potřeba znát obsah těchto dokumentů.

Další část plánování prevence se odvíjí od do vzdělávání vychovatelů, kteří se mohou během působení v DDŠ zúčastnit nejrůznějších školení a kurzů v různých městech. Toto tvrzení vyplývá z výpovědí všech respondentů, kteří se na tom bez výjimky shodli.

R1: říká, že „Ten, kdo nemá úplné vzdělání, tak si ho dodělává. Jinak jsou nám nabízeny nějaká školení a stáže třeba v Hradci Králové, ale i v Praze, záleží dle aktuální nabídky. Často jsou zaměřeny na zvládnání stresových situací a agresivity.“

R4. uvádí, že : „.....Můžeme jezdit sami na kurzy a školení, které si vybereme a jsou nám nabízeny i tady odtud z našeho zařízení ale často si je hledáme i sami a nebo jsou nabízeny jinými organizacemi, ...“

Respondent 3 a 2 se opět shodují na tom, že zásadní jsou pro ně, stejně jako u předešlé kategorie, spíš praktické zkušenosti, než teoretické poznatky.

R3: „Kurzy nám nabízeny jsou a jezdíme na ně, ale já říkám, že praxe je vždycky jiná, než ta teorie.“

R4 zase říká: „Podle mě, se nejvíc učíme jeden od druhého během běžných dní a tím získáváme zkušeností nejvíc.“

Z výpovědí respondentů v této kategorii můžeme pochopit, že se jedná o zkušené vychovatele, kteří upřednostňují spíše již své získané zkušenosti a největším dovzděláním jim je společné sdílení zkušeností. Avšak je vidět, že se mohou dobrovolně účastnit nespočet kurzů a školení, nejen na tematiku prevence rizikového chování.

2.Kategorie- Realizace prevence rizikového chování v DDŠ

Druhá kategorie se zaměřuje především na realizaci prevence rizikového chování v dětském domově se školou. Z rozhovorů s respondenty vyplývá, že důležitými částmi realizace prevence je spolupráce pracovníků a dalších organizací a potom také průběh řešení a použité metody při řešení problémů a vzniklých konfliktů.

Jako první se zaměříme na spolupráci, zde se respondenti stručně a jasně vyjádřili a opět téměř jednohlasně shodli na odpovědích.

Nejlépe to vystihuje a shrnuje R2: „Na prevenci a nejen na prevenci se tu podílí spousta lidí. Je to třeba metodik prevence, etopedka, psycholožka, učitelé ve škole, vychovatelé, hlavní vychovatelka, sociální pracovníce, kurátoři, všichni společně na tom pracujeme.“ Ostatní respondenti si vzpomněli pouze na některé z již vyjmenovaných a tudíž víme, že se na tom shodují a také se shodují na tom, že podpora a spolupráce s těmito pracovníky je pro ně důležitá a považují ji za klíčovou.

R3: „.....ted' si nevzpomínám na všechny, ale rozhodně jim to neubírá na důležitosti. Nevím, co bych bez nich v některých situacích dělal.“

Tyto výpovědi se vztahují o jednotlivým osobám, avšak další navazující otázka byla, zda spolupracují i s nějakými dalšími zařízeními, k tomuto tématu se nejnvýstižněji vyjádřil respondent číslo 1.

R1: „Tak třeba policie a vězeňské služby, ty pořádají různé besedy. A potom pedagogická fakulta v Hradci, ty sem dojíždějí na nějaké návštěvy. Neziskové organizace, ty často pořádají nějaké třeba výtvarné soutěže“

R2 uvádí další příklady spoluprací: „...s ospodem, s rodiči, soudy a se školou, ...“

Ostatní respondenti uvedli vždy jen některé z již zmíněných spoluprací a pro z toho můžeme pochopit, že se opět shodují výpovědi všech respondentů.

Tyto spolupráce považují za důležité, protože výchovné působení na dítě přichází komplexně ze všech možných setkání, ať už právě s vychovateli, tak ale i s etopedem a psychologem atd.

Další částí této kategorie je již zmíněné řešení problémů vychovateli.

R3 reaguje při zjištění rizikového chování následujícím způsobem: „Pokud odchytíme nějaké rizikové chování, tak je nejlepší hned ze začátku zjistit o co jde, doptat se děti třeba a nezaujmout hned nějaké radikální stanovisko, teda pokud nejde třeba o fyzickou agresi, tam je potřeba jednat ihned. Takže vysledovat v rámci skupiny co se stalo, jak na to ostatní reagují, poptat se, a potom osobně si promluvit mezi čtyřma očima s daným dítětem. Později to probereme i v rámci skupiny a udělíme nějaké tresty a pravidla, která se musí dodržovat pro napravení situace. Případně se to řeší s vedením nebo psychologem a etopedkou.“

Respondenti č. 3 a 4 se shodují, že nejraději problémy řeší individuálními pohovory s účastníky problému.

R3: „Nejlépe individuálně vzít stranou na pohovor, nejsou tak ovlivněni skupinou a mluví více pravdu, nebo aspoň z mé zkušenosti....“

R2 : „Nejraději to řeším individuálně, ale pokud se problém týká celé skupiny, je potřeba řešit i skupinově.“

Z těchto výpovědí dobře vyplývá, že řešení konfliktů a jiného vyskytujícího se rizikového chování, mají vychovatelé dobře zorganizované a případné pohovory mezi čtyřma očima utužují vztahy s dětmi.

3. Kategorie- Hodnocení realizace prevence rizikového chování v DDŠ

Třetí a poslední kategorie se zabývá tím, jak probíhá hodnocení realizace prevence v dětském domově se školou.

Na otázku: *Jakým způsobem evaluace probíhá?* Jsem opět dostala několik shodných odpovědí, kdy nejlépe to shrnul respondent číslo 4: *„Takže jako vychovatelé máme v pondělí ráno schůze, kde jsme všichni a říkáme si, co se za minulý týden stalo a co bude následovat. Potom jednou za 14 dní v rámci skupinových aktivů, kde jsou vychovatelé, učitelé a děti, si říkáme hodnocení dětí, i děti se sami hodnotí vlastně. A jinak každý večer s dětmi děláme takové menší hodnocení, kdy se oni samotní hodnotí, jak fungovali přes den, i navzájem se hodnotí a i my jim pak povíme k tomu náš názor, jak nám to přišlo, že se chovají“*

Důležitá mi přijde výpověď respondenta 2, který říká: *„... máme tu i klíčového zaměstnance, který může dítěti individuálně pomáhat s řešením problémů i s něčím co si táhne z domu, je to důvěrné a dobré, když se dítě třeba stydí to řešit s vychovatelem a ne vždy se to do hodnocení zahrnuje.“*

Myslím, že hodnocení jak vychovatelů, tak dětí je skvěle zvládnuto a mají spoustu příležitostí dostat zpětnou vazbu od vychovatelů, ale i od jiných zaměstnanců zařízení. A také zde probíhá nácvik sebereflexe, kdy děti hodnotí sebe dle svého názoru.

Druhá část této kategorie se zaměřuje na osobní názor vychovatelů, zda jim přijde prevence účinná a vidí na dětech nějaké změny v jejich chování a celkovém působení v zařízení. Dva respondenti uvedli odpověď kladnou, že změny u dětí vidí a to často velké a tak je pro ně prevence efektivní a velice potřebná.

Jeden z respondentů říká R4: *„Určitě ano, třeba po roce, kdy u nás dítě je, je vidět opravdu změna. S porovnáním začátku, kdy přijde s nějakými návyky z domu a nechce tu být a brání se kolikrát úplně všemu a dělá scény. Tak pak ale potom si zvykne a přeúčí se a přizpůsobí chodu, já bych řekl, že celkově funguje mnohem lépe. Ale samozřejmě je to individuální.“*

Další respondent uvádí:

R2: „Určitě, každá prevence má význam a u někoho jsou změny vidět více a u někoho méně, to opravdu záleží na každém dítěti, jak se sebou pracuje a nechá si pomoci od nás, nejde to vždycky, Ale to srovnání, když přijde nové dítě, je obrovské. Člověk si to zas tak neuvědomuje, ale až pak mi dojde, jak ty děti, co už tu jsou dobru, jaké vlastně udělaly pokroky, protože to můžu srovnat s těma nově příchozíma.“

Negativní a tím pádem opačný pohled na tuto problematiku má z části R1: *„V tomhle moc velký optimista nejsem, asi přes veškerou snahu, jak se vrací zpátky do svých domovů, tak nám tu třeba přes týden nekouří ani nic a pak se vrátí po víkendů a jsou nepoužitelný.“*

R3 má pohled podobný : *„Myslím, že ke změnám moc nedochází, režim je čím dál volnější, dříve to bylo mnohem přísnější a mohl jsem s nimi jednat více způsoby, teď se člověk spoustu věcí říct bojí a tak. No podle mě se zlepšil jen malé procento dětí. Ale záleží samozřejmě. Tady většinou už fungují dobře, ale ten návrat domů je prostě rozhodí a pak to zas jede celé od znovu kolikrát. Občas je to vyčerpávající, ale pro ně je návrat domů, nebo pro většinu, největší motivací. Nikdo tu být nechce, jsou tu v podstatě za trest.“*

Z tohoto vyplývá, že pohledy na tuto problematiku se mohou lišit vychovatel od vychovatele, ale stejně tak ke změnám může docházet různě dítě od dítěte, protože každé dítě je jedinečné a vychází z různých poměrů. Některé děti jsou více přizpůsobivé a dělají všechno pro návrat domů a některým dětem trvá, než tento fakt přijmou a pochopí, jak k celé situaci přistupovat.

Dále nám z této části rozhovorů mohlo vyplynout, že návraty domů pro děti sice jsou, ve většině případů, pozitivní motivací. Ale bývá to problémová část, která děti často brzdí v jejich procesu nápravy. Při návratu totiž dochází k nedodržování pravidel a režimu a nemají dobré vzory pro pozitivní změny v chování, také se často vidí s kamarády a partami, které je kolikrát přivedli do průšvihů a tak je to takový začarovaný kruh.

4.7 Zhodnocení výzkumného šetření a jeho přínos

Předmětem výzkumného šetření byla hlavní výzkumná otázka a ta byla obohacena o další 3 dílčí výzkumné otázky.

HVO: Jaké specifika jsou v práci vychovatele v dětském domově se školou v oblasti prevence rizikového chování?

1 DVO: Jak probíhá plánování prevence rizikového chování v DDŠ ?

2 DVO: Jak je prevence rizikového chování realizována v DDŠ ?

3 DVO: Jak hodnotíte realizaci prevence rizikového chování v DDŠ ?

Zhodnocení dílčích výzkumných otázek

1 DVO: Jak probíhá plánování prevence rizikového chování v DDŠ ?

Všichni 4 respondenti se shodují na tom, že pro plánování prevence rizikového chování jim slouží dokument preventivní program, který je v jejich zařízení obsažen ve vnitřním řádu zařízení. S tímto dokumentem jsou seznámeni jak vychovatelé, tak i děti a to při jejich nástupu do zařízení.

Stejně tak se odpovědi následně shodovali v tom, že oni sami s plánem jsou samozřejmě seznámeni, avšak více vychází ze svých vlastních zkušeností a prevenci aplikují spíše spontánně, během každodenních činností. Stejně tak reagovali na doplnění vzdělání během jejich působení. Vychovatelům je nabízena široká škála kurzů, školení a besed od různých organizací na velké množství témat, včetně prevence rizikového chování kterých se dobrovolně mohou účastnit. Shodují se ale na tom, že největším doplněním jejich vzdělání a velkým přínosem pro rozšíření obzorů pro řešení problémů při výskytu rizikového chování, je sdílení si zkušeností mezi sebou s ostatními vychovateli. Protože zažitá zkušenost, ať už jejich vlastní nebo sdílená od jiných vychovatelů, je pro ně více využitelná do budoucna, než praktické poznatky, které získávají právě na školeních či kurzech.

2 DVO: Jak je prevence rizikového chování realizována v DDS ?

V tomto případě zde hraje velkou roli spolupráce. Realizace prevence v DDS dle respondentů není jen na nich, ale závisí z velké části na spolupráci s dalšími pracovníky, jako je etoped, psycholog, učitelé ve škole, kurátoři dětí a spoustu dalších. Další spolupráce při prevenci probíhá i mimo zařízení a to s jinými institucemi jako je například diagnostický ústav nebo vězeňská služba.

Realizace, kterou provádí samotní vychovatelé probíhá nejlépe během řešení konkrétních problémů, které se vyskytnou. Někteří respondenti uvedli, že nejlépe se jim problémy řeší s dětmi individuálně, kdy si s nimi přímo promluví a mají tak větší možnost na děti výchovně působit, protože nejsou ovlivněni skupinou. Avšak pokud se daný problém týká celé skupiny, tak je potřeba řešit problém skupinově se všemi členy skupiny. Prevence je tak realizována také velice spontánně během každodenních činností, které společně vychovatel s dětmi v DDS zažívá.

3 DVO: Jak hodnotíte realizaci prevence rizikového chování v DDS ?

Hodnocení realizace prevence rizikového chování probíhá v DDS hned na několika úrovních. Od respondentů jsme se mohli dozvědět, že každé pondělí mají čas vychovatelé, kdy si mezi sebou předávají informace a zkušenosti a také uplynulé události a následující plány. Dále taky mají vymezený čas na společné hodnocení s dětmi a to každý večer, kdy hodnotí uplynulý den. Vychovatelé hodnotí děti a i děti hodnotí i sebe sama, což je skvělé pro rozvoj jejich schopnosti sebereflexe. V poslední řadě probíhají pravidelná setkání jednou za 14 dní, kdy se schází ve skupině, jak děti, tak i vychovatelé a učitelé a další pracovníci a hodnotí komplexně uplynulých 14 dní.

Respondenti se dělí na dvě skupiny podle hodnocení efektivnosti prevence rizikového chování v jejich zařízení. První skupina se přiklání k tomu, že prevence má velký smysl a odráží se velice efektivně a pozitivně na chování dětí. Naopak druhá skupina se přiklání sice k tomu, že je prevence potřeba, ale nepříjde jim tolik efektivní a v chování dětí nepocítují velkou změnu. Většina z nich se ale shoduje na tom, že návraty do rodin způsobují narušení v nápravném procesu dítěte, ale rodina patří k jedné z nejlepších motivací dítěte pro zlepšení, což působí jako paradox.

Zhodnocení odpovědi na hlavní výzkumnou otázku

Jaké specifika jsou v práci vychovatele v dětském domově se školou v oblasti prevence rizikového chování?

Hlavním cílem práce bylo na základě odborných textů popsat a ukotvit téma dětského domova se školou, následně se práce zaměřila na vybraná témata rizikového chování a jeho vybrané druhy a v poslední řadě zmiňuje téma prevence.

Z předchozího hodnocení dílčích otázek vyplývá, že prevence rizikového chování se prolíná celým dětským domovem se školou a v práci vychovatele má velkou roli. Její počátek je zakořeněn již v příchodu každého dítěte do zařízení, až po každý jeden den, který vychovatel s dítětem stráví. Prevence se prolíná skrz každou aktivitu a každý rozhovor, který vychovatel s dětmi vede. Je nutné, aby vychovatelé působili výchovně a prevenci zahrnovali obecně a komplexně do svého vlivu, který na děti mají. Hlavním zájmem vychovatele a celého zařízení je, aby zvládli naplnit funkce, které mají plnit a především pomoci každému jednomu dítěti v jeho náročné situaci.

Přínos

Jako předpokládaný přínos této bakalářské práce je využitelnost pro osoby, které uvažují v budoucnu nad povoláním vychovatele v dětském domově se školou, dále pro studenty pedagogických oborů, ale i pro širokou veřejnost, které by téma prevence rizikového chování v dětském domově se školou mohlo zajímat. Poskytne přehlednou teoretickou část, která čerpá ze spousty odborných děl, ale i praktickou část, kterou tvoří rozhovory s vychovateli DDŠ, která nabídne bližší a osobitější pohled do tohoto zaměstnání.

Autorka práce předpokládá využitelnost a přínos nejen, pro studenty a pracovníky, kteří mají zájem pro toto povolání, ale i zřizovatele DDŠ. Práce by mohla mít efekt na šíření povědomí veřejnosti o této problematice, o funkcích a činnosti, které DDŠ plní a na základě toho, zvyšovat úroveň těchto zařízení. Zároveň může posloužit i jako inspirace a ohlédnutí pro vychovatele, kteří již v DDŠ pracují.

Závěr

Tato Bakalářskou práce se věnuje tématu Prevence rizikového chování v dětském domově se školou z pohledu vychovatele. Nejprve se věnuje teoretickému definování ústavní výchovy, jejím vymezením a druhům, konkrétně dětskému domovu se školou. Dále se zabývá rizikovým chováním, které definuje a následně rozděluje do několika druhů. Vybraným druhům se poté věnuje více do hloubky. Následující kapitola se zabývá prevencí rizikového chování, taktéž její definicí a možnými druhy prevence.

Výzkumná část bakalářské práce se zaměřuje na to, jaká specifika jsou součástí práce vychovatele v DDS, jaké metody využívají pro prevenci vzniku rizikového chování a čím vším se prevence může prolínat. Nejprve kapitola vysvětluje cíl výzkumu a seznamuje s výzkumnými otázkami, dále popisuje použitou metodu výzkumu. Následující kapitoly se zabývají charakteristikou výzkumného souboru, jak výzkum probíhal a dále zpracováním dat a představením výsledků šetření.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit jaká specifika jsou součástí práce vychovatele v oblasti prevence rizikového chování a například jaké metody prevence vychovatelé využívají v rámci svého působení a jakou roli má prevence v jejich výchovné práci v Dětském domově se školou.

K získání potřebných informací byl použita kvalitativní metoda polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory probíhaly s vychovateli DDS Kostelec nad Orlicí.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že prevence rizikového chování se prolíná celým dětským domovem se školou a v práci vychovatele má velkou roli. Prevence prostupuje skrz každou aktivitu a každý rozhovor, který vychovatel s dětmi vede. Je nutné, aby vychovatelé působili výchovně a prevenci zahrnovali obecně a komplexně do svého vlivu, který na děti působí. Hlavním zájmem vychovatele a celého zařízení je, aby zvládli naplnit funkce, které mají plnit a především pomoci každému jednomu dítěti v jeho náročné situaci.

Jako předpokládaný přínos této bakalářské práce je využitelnost pro osoby, které uvažují nad povoláním vychovatele v dětském domově se školou, pro studenty pedagogických oborů, ale i pro širokou veřejnost, které by téma prevence rizikového chování v dětském domově se školou mohlo zajímat. Poskytne přehlednou teoretickou část, která čerpá ze spousty odborných děl, ale i praktickou část, kterou tvoří rozhovory s vychovateli DDS, která nabídne bližší a osobitější pohled do tohoto zaměstnání.

Seznam použitých zdrojů

BĚLÍK, Václav a HOFERKOVÁ SVOBODA, Stanislava. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 142 s. ISBN 978-80-7435-726-8.

BĚLÍK, Václav, *Problematika záškoláctví*. In: HOFERKOVÁ SVOBODA, Stanislava, KRAUS, Václav, BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 s. ISBN 978-80-7435-686-6

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní a včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie*. 2., rozš., vyd. Praha: Grada. 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš., vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008. 269 s. ISBN 978-80-223-2391-8.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. 403s. ISBN 80-246-0030-7.

HOFERKOVÁ SVOBODA, Stanislava, *Rizikové a poruchové chování*. In: HOFERKOVÁ SVOBODA, Stanislava, KRAUS, Blahoslav, BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 s. ISBN 978-80-7435-686-6

JÁNSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 291 s. ISBN 978-80-7435-534-9.

JEDLIČKA, Richard. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004, ISBN 80-7312-038-0

JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015. 544 stran. Psyché. ISBN 978-80-247-5447-5.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 210 stran. ISBN 978-80-7435-575-2.

KRAUS, Blahoslav, *Příčiny sociálních deviací*. In: HOFERKOVÁ SVOBODA, Stanislava, KRAUS, Václav, BĚLÍK, Václav. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 s. ISBN 978-80-7435-686-6

- KRAUS, Blahoslav, HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 stran. ISBN 978-80-7435-080-1
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. 182s. ISBN 80-7178-304-8.
- MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 2.vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 340s. ISBN 80 7178-771-X.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní výchova.2., rozš. a přeprac. vyd.* Praha: Slon, 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1
- MIOVSKÝ, Michal, a kol., 2010. Primární prevence rizikového chování ve školství: monografie. Praha: Sdružení SCAN. ISBN 978-808-7258-477.
- MIOVSKÝ, Michal, a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 2. přepr. vyd. Praha: Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-393-8
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Vývoj ústavní péče (Filosoficko-historický pohled)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 49 s. ISBN 80-210-2512-3
- SKOPALOVÁ, Jitka a JANIŠ, Kamil ml.. *Profesní připravenost učitelů základních škol v oblasti řešení rizikového chování a možnosti jeho prevence v Moravskoslezském kraji I Pedagogické aspekty*. Opava: Slezská Univerzita, Fakulta veřejných politik v Opavě, 2017. 86 s. ISBN 978-80-7510-235-5
- ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5
- DDŠ Kostelec: *Historie DDŠ* [online].2023[cit. 2023-28-04]. Dostupné z: <https://www.ddskostelec.cz/inpage/historie-dds/>
- DDŠ Chrastava: *Preventivní program* [online].2020[cit. 2023-28-04]. Dostupné z: <https://www.dds-chrastava.cz/wp-content/uploads/2021/02/MPP-2020-21-pdf-1.pdf>

Legislativa a dokumenty

Charakteristika zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné z: https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf

Co dělat když-intervence pedagoga- rizikové chování ve školním prostředí. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Priloha_c._11_Zaskolactvi.docx

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#f2299302>

Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2004-563 #f2876089>

Přílohy

Příloha č.1- Přepis jednoho z rozhovorů

Respondent č. 1

Dobrý den, nejprve bych vás poprosila, jestli byste pro kontext mohl uvést jaké máte vzdělání, jaká je vaše pozice, jak dlouho tu pracujete, jaká je vaše praxe ?

Tak moje pozice je kmenový vychovatel, což je vychovatel, který řídí jednu výchovnou skupinu a mám pod sebou další čtyři vychovatele a až 8 dětí, záleží jak je to u nás zrovna naplněné, pracuji zde desátým rokem, takže tak dlouhá je moje praxe. A vystudoval jsem bakalářský obor na univerzitě v Hradci Králové.

1 DVO: Jak probíhá plánování prevence rizikového chování v DDS ?

1. Jakým způsobem je řešena prevence v Dětském domově se školou ?

2. Je sestaven nějaký plán dle kterého se prevence provádí ?

Já myslím, že plán prevence máme sestavený, to musíme mít, ale větší část prevence probíhá ve škole, tam mají preventistu a oni tam mají plán a větší možnosti něco realizovat, komunikují s mediační a probační službou a mají různé besedy a setkání a převážně to směřuje všechno do školy. Co se týče internátu, tak na to samozřejmě navazujeme. A co se týče nějakých dokumentů nebo vyhledávání informací třeba na internetu o závadnosti návykových látek tak vhodného chování, ale to je spíš všechno navazující na to.

3. Vychází prevence z nějakého dokumentu ?

určitě ano, ale já si teď přesně nepamatuji název je to nějaký preventivní program, každá škola to má myslím povinné.

4. Jak s tímto plánem/ dokumentem pracuje vychovatel ?

Já spíš zpracovávám informace, které dostanu ze školy, pokud nastane nějaký problém, který mi pak učil předá, tak pak dál řeším, co a jak bude následovat s tím, kdo ten problém má. Spíš bych řekl, že vždy pracujeme s nějakým konkrétním tématem, které je zrovna potřeba.

5. Probíhá další vzdělávání vychovatelů v této problematice ?

Ten kdo nemá úplné vzdělávání, tak si ho dodělává. Potom nějaké školení a stáže v Hradci Králové, ale i v Praze. Podle toho jaké jsou zrovna nabídky. Zvládání stresových situací a agresivity.

2 DVO: Jak je prevence rizikového chování realizována v DDŠ ?

5. Jakým způsobem vychovatel reaguje při zjištění rizikového chování ?

Když zjistíme již probíhající, tak přichází většinou nějaká sankce v době nějakého omezení například. No a pokud přijde někdo nový, tak se narovinu ptám, jestli například kouří nebo jestli užívá nějaké jiné látky, pije alkohol. Potom se snažím vysvětlit a pracovat s ním tak, aby přestal užívat nebo aspoň omezil. V zařízení je všechno striktně zakázané samozřejmě. Takže se vysvětluje, že sem to rozhodně donést nesmí, aby to nešířil dál a když už se to stane a donese, následuje sankce a trest například sledování televize, omezení volných vycházek a nastavování dalších hranic a mantinelů.

6. Jaké metody využíváte jako vychovatel při prevenci ?

Určitě rozhovor mezi čtyřma očima, ale i skupinové hodnocení s myslím působí preventivně. No a pak následné tresty a sankce.

7. Kdo další se podílí na prevenci ?

Metodik prevence, etopedka, psychologka, učitelé, sociální pracovníci, kurátoři, tak nějak všichni spolupracují společně .

8. Spolupracujete s dalšími institucemi? Pokud ano, jak spolupráce probíhá?

S Jakými?

Tak třeba policie a vězeňské služby, ty pořádají ty různé besedy a potom pedagogická fakulta v Hradci, ty sem dojíždějí i na nějaké návštěvy. Neziskové organizace, ty často pořádají nějaké třeba výtvarné soutěže.

3 DVO: Jak hodnotíte realizaci prevence rizikového chování v DDŠ ?

4. Jakým způsobem evaluace (hodnocení) probíhá ?

Každý čtvrtek máme takové skupinové sezení, tomu říkáme skupinový aktiv a tam jsou všichni vychovatelé a členové dětské skupiny a hodnotí se tam jak chování, tak i prevence nebo když se něco stane, tak jak se to bude řešit dál. Případně se řeší při probíhajícím trestu, zda ho nejde zkrátit a za jakých podmínek a probíhá nějaká motivace. Protože trest přijmou většinou, ale potřebují tam nějakou

motivaci pro příště. A v pondělí ráno máme schůze, takové pracovní porady a tam jsou všichni vychovatelé a říkáme si, co se dělo a co se bude dít. Dozvídáme se všechno o všech skupinách.

5. Jak je dle vás prevence ve vašem zřízení efektivní ?

(Dochází ke změnám?)

V tomhle moc velký optimista nejsem teda, asi přes veškerou snahu, jak se vrací zpátky do svých domovů, tak nám tu třeba přes týden nekouří ani nic a pak se vrátí po víkendu a jsou nepoužitelný.

Nejsem si jistý, že by to mělo nějaké velké výsledky. Spíš krátkodobější.

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním údajů o zařízení

Informace o výzkumu:

Bakalářská práce se zabývá prevencí vzniku rizikového chování v zařízení ústavní výchovy konkrétně v dětském domově se školou. Cílem práce je zjistit jaké metody prevence vychovatelé využívají v rámci svého působení a jakou roli má prevence v jejich výchovné práci. Teoretická část se zabývá obecným vymezením pojmů ústavní výchova (charakteristika, druhy), dětský domov se školou (charakteristika), rizikové chování (základní formy rizikového chování), prevence (druhy a možnosti prevence). Ve výzkumném šetření práce využívá polostrukturovaný rozhovor s vychovateli dětského domova se školou.

Informace o účastníkovi výzkumu:

Název zařízení: Dětský domov se školou a základní škola Kostelec nad Orlicí
Adresa: Tyršova 7, Kostelec nad Orlicí

Prohlášení

Já níže podepsaný/-á potvrzuji, že

- a) jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu výše popsaného výzkumu (dále též jen „výzkum“);
- b) dobrovolně souhlasím s účastí v tomto výzkumu;
- c) rozumím tomu, že se mohu kdykoli rozhodnout ve své účasti na výzkumu nepokračovat;
- d) jsem srozuměn s tím, že jakékoliv užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu nezakládá můj nárok na jakoukoliv odměnu či náhradu, tzn. že veškerá oprávnění k užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu poskytují bezúplatně.

Zároveň prohlašuji, že

- a) souhlasím se zveřejněním anonymizovaných dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím;
- b) souhlasím se zpracováním údajů v rozsahu v tomto informovaném souhlasu uvedených a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace; a s tím, že tyto osobní údaje mohou být poskytnuty subjektům oprávněným k výkonu kontroly projektu, v jehož rámci výzkum realizován;

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytují dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazují se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností.

Dne: 28. 4. 2023

Podpis:

Dětský domov se školou a základní škola
Tyršova 7
517 41 Kostelec nad Orlicí
tel: 491 113 530-9, fax: 494 321 800
IČO: 608 84 754